

till sig genom såväl pedagogiska föreläsningar som spektakulära inslag. Det senare beskrivs i Eva Åhrén Snickares essä "Känn dig själv! Om vaxkabinett och anatomiska utställningar". Där visar hon att strävan efter att skapa upplevelser inom museivärlden inte är ny. Istället jämför hon tysken Günther von Hagens spektakulära utställning *Bodyworlds* från 1990-talet, där döda människokroppar har plastinerats och visats upp, med det sena 1800-talets kringresande vaxkabinett. Ingen av dessa utställningar hade pedagogiken som främsta syfte, menar Åhrén Snickare. Istället är de sensationslystna med spektakulära inslag. Med hjälp av ett starkt visuellt material, t.ex. vaxmodeller av vackra kvinnokroppar och uppsprättade spädbarn, lyckades man locka publiken till utställningslokalerna. Likaså visar Solveig Jülich på allmänhetens intresse för naturvetenskapen i essän "Vetenskapliga attraktioner och deras publik: Offentliga förevisningar av röntgenbilder kring sekelskiftet 1900". Idag finns kanske motsvarigheterna i Köpenhamns *Experimentarium* och Göteborgs *Universeum*, där vetenskapliga insikter och upplevelser bjuds ut på ett lekfullt och tankeväckande sätt. Relationerna mellan allmänhet och vetenskap existerar i allra högsta grad, och kan se ut på många olika sätt. Något som också blir mycket tydligt i *Den mediala vetenskapen*.

Malin Ideland, Lund

Gunnar Broberg: *Kattens historia. Sverige speglat i djurets öga*. Atlantis, Stockholm 2004. 553 s., ill. ISBN 91-7353-018-2.

Idéhistorikern Gunnar Broberg har skrivit ett omfattande arbete om kattens historia från järnåldern och fram till nutiden med tonvikt på Sverige. Framställningen är lättläst och hålls i en kåserande stil. Utgångspunkten för boken är kulturhistorisk genom att kattens relation till människan står i centrum. Författaren bygger på ett rikt urval av skriftliga källor, varav en stor del utgörs av skönlitteratur, och detta redovisas noggrant i den utförliga notapparaten (s. 483-544). De äldsta källorna utgörs av arkeologiska fynd. Det publicerade bildmaterialet är också omfattande.

Katten förbands under medeltiden ofta med demoniska makter och blev i många fall bränd på bål. Lekar där katten var inblandad kunde i äldre tid vara våldsamma. Det gäller bl.a. leken "Slå katten ur tunnan", som är belagd på 1600-talet och som levde kvar till mitten av 1800-talet i Danmark och Skåne. I äldre litteratur

förekommer katten mest som en skämtfigur, som t.ex. i sagan om "Mästerkatten i stövlar".

En bit in på 1700-talet växte det fram en humanare syn på djuren, vilken även inkluderade katten. Samtidigt har en del skrock som är knuten till katten levt kvar in i vår egen tid. Det gäller exempelvis oron om man möter en svart katt som springer över vägen.

I städerna blev katterna tidigt sällskapsdjur, medan de på landsbygden har fortsatt att ha en funktionell roll inom produktionen, nämligen att hålla undan råttplågan. När företaget Anticimex grundades 1934 och började lägga ut gift, fick katten en konkurrent som blev särskilt framträdande i städerna.

"Bondkatten" har funnits i Sverige sedan järnåldern, medan andra raser började komma först på 1700-talet. Under 1800-talet uppstod kattutställningar med början i London 1871 och i Köpenhamn 1901. Under 1900-talet har intresset för raskatterna tilltagit markant. En katthierarki har på så vis gjort sig gällande. Ett flertal kattklubbar har uppstått. Även "huskatten" har fått en intresseorganisation, Huskattringen, som bildades 1981. Flera kattidskrifter har utgivits med namn som Felix, Vår katt, Katten min och Katt-journalen, vilka är inriktade på kattavel. Det finns också en webbtidning med titeln Spinn. Här tycker jag som recensent att författaren kunde ha fördjupat sig i innehållet i dessa tidskrifter och inte enbart nämnt att de finns. Broberg har varit väl mycket upptagen av skönlitteraturen. Exemplet därifrån hade inte behövt vara så många och så omfattande. Författaren har inte heller tagit del av innehållet i folkloristiska arkiv, där han hade kunnat finna upplysningar om folkliga uppfattningar om katten under 1800- och 1900-talen.

Katten befinner sig inte i en ensamposition i sin relation till människan. Författaren har särskilt haft anledning att jämföra med hunden i flera sammanhang. Här kunde han ha dragit större nytta av den norska kulturhistorikern Liv Emma Thorsens grundläggande bok *Hund! Fornuft og følelser*, Oslo 2001, vilken endast omnämns kortfattat i notapparaten och litteraturliste.

En negativ bild av katten, som växte fram under romantiken, hänger samman med att den dödar småfåglar och inte bara råttor och möss. Omsorgen om småfågeln har emellertid minskat ju längre fram i tiden man kommer. Runt sekelskiftet 1900 fick katten hjälp av den framväxande djurskyddsrörelsen. Den tog bl.a. upp kampen mot plågsamma djurförsök inom forskningen. Livliga debatter har under 1900-talet förekommit mellan forskare och djurrättsförespråkare. De senare ifrågasatte människans överhöghet över djuren. År 1907 utvidga-

des den första svenska djurskyddslagen från 1857 till att inte enbart gälla kreatur utan djur i allmänhet. 1912 inskränktes rätten att döda katter enbart till jakträttsinnehavare.

På 1800-talet återfanns katten i barnkammarlitteraturen men inte i de litterära salongerna. Under 1900-talet inträdde dock en förändring som visar att katten blivit mera uppskattad. Nu började för första gången många författare, som Edith Södergran och Nils Ferlin, och konstnärer att avbilda sig med en katt. En skönlitterär produktion som inkluderar katten växte också fram med bl.a. Selma Lagerlöf som en förgrundsgestalt. Även barnboks litteraturen förnyades vid mitten av 1900-talet med Gösta Knutsson som en framträdande författare. Hans kattgestalt Pelle Svanslös uppträdde på 1940-talet både i böcker och i radioprogram. Det uppfostrande draget i fråga om kampen mot mobbning av den svanslösa katten är karakteristiskt i läraren Knutssons författarskap.

Med kattens urbanisering uppstod behovet av att producera mat på burk. England var först med att annonsera om kattmat år 1902. På senare år har försäljningen av kattmat formligen exploderat och uppgick år 2003 till ett värde av 1,5 miljard kronor. Fr.o.m. 1989 måste djurmaten vara innehållsdeklarerad.

Numera försäkrar många sin katt. I början av 2000-talet hade bolaget Agria ca 150 000 försäkrade katter. Utgiftskontot för katterna har alltså ökat explosionsartat från att tidigare ha uppgått till noll kronor, dvs. när katterna enbart eller primärt levde på att jaga råttor och möss.

En negativ trend som tillkommit när människorna

lever närmare katterna är den kraftiga ökningen av kattallergiker; de omfattar omkring en tredjedel av Sveriges befolkning; annars har katten som sällskapsdjur en avstressande och rogivande inverkan på ägarfamiljen. Medicinska undersökningar har funnit att blodtrycket sjunker och pulsen slår långsammare vid människans umgänge med katten. Detta är en viktig funktion i det moderna stressamhället.

När katten dör finns det numera kistor att köpa, och på vissa håll finns kyrkogårdar och minneslundar för djur. Hur minnet av döda katter markeras på dessa platser återstår att undersöka. I djurpressen förekommer också nekrologer. När en kattägare dör ser man avbildade katter som symboler i dödsannonser och på gravstenar.

Genom sin bok har författaren på ett lättfattligt och populärvetenskapligt sätt gett en grundlig översikt över kattens historia. Själv summerar han på följande koncentrerade sätt: "I stort sett kan kattens historia ändå beskrivas som en successiv succé, från rollen som skadedjur till nyttodjur, från husdjur till sällskapsdjur och från fähuskatt och försöksdjur till fullvärdig familjemedlem. Katten har klättrat mot statusträdets krona. Verklig trädklättring blir allt mindre nödvändig, klösbrädan i salongen får räcka. Den har som husdjur ingripit i människans öde och fått ett liv som närmar sig människans" (s. 200).

Boken kan fungera som en viktig och omfattande uppslagsbok för den katt- och kulturintresserade allmänheten. Däremot ger den inga pedagogiska råd om uppfostran, zoologiska eller medicinska perspektiv. Då måste den intresserade läsaren uppsöka annan speciallitteratur.

Anders Gustavsson, Oslo